

gos kárpótlást a „Kameral Aerar“ 3488. száma szerint 757899 frt 2 $\frac{1}{4}$ kr értékű urbéri kötelezvényeket kapott az erdélyi fiskus. Ebből a heirt Bácsra külön mennyi esik? azt az uradalmi pénztári jegyzék, mint bevett pénz kimutatja.

Országos politikai igazgatásáról Bácsnak töredékesen eny nyit. Kolozsvármegye felső kerületében a Bácsi járás erről neveztetett. Bácssal együtt 20 helységet számlált, mindnyája északnyugot irányban. 1824. évben Szebenben nyomtatott: Elenchus, nomina civitatum, oppidorum et pagorum in magno princ. Transilvaniae existentium . . . exhibens. 10. lap: „In processu Bácsiensi. Argyas, Bács Bogártelke. Dank. Darolez. Egeres. Forgácskút. Jegenyé. Inaktelke. Lapupataka. Magyar-Gorbó. Magyar-Nádas. Mákó. Méra. Oláh-Köblös. Solyomtelke. Szucság. Türe. Vásártelke Vista. 1827. évben a Bácsi járásban szolgabíró érsek-ujvári Ujváry István volt. 1848–878 ig a szolgabírónak Bácsban kellett laknia. Az 1878. évi erdélyi fiszt- és helységnévtárból a „Bácsi járás“ és abban „Bács helység“ eltűntek talán örökre? 1879. év óta, legujabb felsőbb rendeletből, Kolozsvárt lakik a szolgabíró. Talán azon alapon, hogy napnyugatról napkelet felé nyújtatott a járás. Éppen Borsáig. Történeti alapját annak, hogy Borsa jelenleg Kolozsvármegyébe kebeleztetett, két kútfőben, a XVI és XVIII. században találjuk fel. I.) Báthory István Erdély fejedelme, 1576 évi junius 8-án kelt adomány-levele által a dézsmabért Borsán Bánffy Györgynek és fiu maradékainak elengedte. E kiváltságot Báthory Krisztof és I. Apaffy Mihály fejedelmek is megerősítették. Mindhármán Borsát Kolozsvármegyébe helyezvén. 1704. évben I. Leopold császár a borsai kir. dézsmát a kolozsvári jezsuitáknak adományozta. Ekkor Borsa Kolozsvármegyében volt irva. 1863. évi „Tiszti névtár“-ban a 28-ik lapon: Bács 805 lakost számlált Kardosfalvával együtt. Adozó helye Kolozsvár volt, valamint jelenleg is ott van.

Mindezeket reminiscenciák gyanánt

közli
H. K.

Báthori Endre bibornok-fejedelem megöletése és annak előzményei.

Irta: dr. Nemes Elek.

A Báthoriak nemes családja öt fejedelmet adott a bérczes Erdélynek, és ez öt közül bizonyára egy sem volt az isteni gondviseléstől nagyobb tehetséggel megáldva, mint Báthori Zsigmond.

Ezt határozottan mondhatjuk még az első Báthori fejedelmekkel szemben is, kit kiváló esze és tiszta jelleme Lengyelország legjobb királyai közé emelt. Csakhogy Zsigmondnál a természeti szép adomány téves irányban fejlesztetett; téves irányba terelte pedig a mesterkélt, inhumanus jezsuita nevelés. Gyermek korában kivégzéseket — lefejezést, akasztást — nézettek vele végig a szent atyák, hadd szokják a vérhez és edzék meg lelkét a kérlelhetetlen szigorra, mely a jó fejedelem tulajdonai közé tartozik. A zsarnokság, könnyelműség, léha szeszély és türelmetlenség példányképévé nevelték a nagy reményű gyermeket. Így történt aztán, hogy az a Zsigmond, ki az erdélyi fejedelmek kimagasló alakjává válhatott volna, ki országát szilárdná, népét boldoggá tette volna: lényegében lett egy szeszélyes zsarnok, dicsvágyó kalandor, s eredményeiben teremtette a siralmas Mihály és Básta-féle időszakot.

Midőn meggondolatlan tettei által Erdélyt egy olyan zsákutczába juttatta, honnan a kivezető utat maga sem ismerte, vagy ha ismerte is, nem érzett magában elég bátorságot és erélyt ez utra térni: akkor kézen fogta nagybátyját, a lengyel bibornok püspököt, Endrét s bevezette a mit sem sejtő rendek közé, kik az ország ügye-bajait tárgyalták Medgyesen, és ott ünnepélyesen lemondván, utódául ajánlotta a bibornokot, vagyis jobban mondva rendelte, mert Medgyes minden zege-zuga hemzsegett a fegyveres erőttől. A megdöbbsent rendeknek nem volt mit tenniök, mint elfogadni Endrét s letenni a hűségesküt, mely a tizenhatodik század utolsó évében 1599. márczius 30-án meg is történt a medgyesi nagy templomban. Ezzel Erdélynek új fejedelme volt, de az új fejedelem jöttétől, a kik a viszonyokat ismerték, nem várhattak jobb időket, s épen azért fogadtatása is mindenütt, még a székvárosban is mondva-csinált, örömtelen volt.

Báthori Endre trónra léptekor körülbelül 30 éves volt,¹⁾ tehát fiatal; modora megnyerő, nyájas. Őszinte, tiszta jellemű ember, s mint erkölcsös és gyöngéd lelkű pap egész az együgyűségig hiszékeny. Neki nem volt tere és ideje kiismerni a társadalom száz meg száz-féle örvényeit, s az emberi jellem annyi fából faragott különbféleségeit, s ennél fogva félrevezethette és lecsalhatta bárki. „Példa nincs rá, hogy valakit annyi csaló környezett volna, mint ezt a szegény papot“ — jegyzi meg érdemes tudósunk Szilágyi Sándor — és ez tökéletesen igaz. Mint pap lehetett kitűnő, érdemes ember, de azokkal a kellékekkel, melyek egy kiválóbb fejedelem sajátjai, egyáltalában nem bírt. Két testvére volt a Zsigmond által kivégeztetett Bol-

¹⁾ Miles 28, Teuffenbach kassai kapitány már 1594-ben 30 évesnek mondja.

dizsár, és a másik István. Mindkettő eszesebb mint ő, noha az ész- és érzelem nála sem hiányzott.¹⁾ Hadi képzettsége semmi s a politikai ismeret és élettapasztalat is nagy mértékben hiányzott nála. Ha rövid, alig nyolcz hónapos kormányzatát végig tekintjük, abban sokoldalú tevékenységnek, férfias erélynek, mint ezt egy élte virágában álló új fejedelemtől jogosan várhatnók, alig találjuk valami jelét. Különben a jó akaratot s igyekezetet — megfelelni a reá várakozó nagy és terhes feladatoknak, megtagadnunk nem lehet. Csakhogy eljárásaiban, főleg a diplomácia terén, rendszerességet, jól átgondolt, határozott irányt nem találhatni; hanem igen habozást, ide-oda kapkodást és a viszonyok nem ismeréséből származó bizonytalanságot.

Pedig Erdély helyzete e perczen olyan volt, melynek tisztázására, egy Bethlen Gábor bátorságára, éles eszére, sok oldalú élet-tapasztalataira és diplomáciai remek sakk-huzásaira volt volna szükség.

Mikor Endre a fejedelemséget átvette, Erdély politikai, vallási és társadalmi élete egyaránt ki volt terelve normalis állapotából. Ekkor tényleg a fejedelemség merőben független volt, mi más körülmények közt csak boldogító lehet egy országra nézve, de Erdélynek és vele együtt a bibornoknak épen ez volt a fatuma.

Ez ország állami alkotmányos élete két ponton sarkallott: a töröktől való függési viszonyokon és az erős protestansz szellemem vagy szervezeten. Zsigmond mindkettőt megingatta, sőt az első pontot megsemmisítette. Előbb emancipálta magát a török főhatóság alól, azután ketté vágta a prágai udvarral kötött szövetséget épen az Endre választatása által. És most úgy a prágai, mint a bizánczi udvar magának követelte az országot, s csak alkalomra vártak, hogy rátegyék a kezöket. Így ellenséges állást foglalva, helyesen jegyzi meg egy krónikás, hogy a bibornok lebegett a két ellenség között.²⁾ A belállapotok is zavartak. A katholicismus kezdett tért nyerni; nem rég állította vissza Zsigmond az országgyűlésileg eltörölt fehérvári püspökséget; a jezsuiták elhatalmasodtak, térítettek s a politika szálait kezökbe kerítették. Ez Erdélyben akkor szokatlan és megdöbbentő volt.

A törvénykezés, közigazgatás el volt hanyagolva; a rablók, tolvajok igen elszaporodtak; a nép szegényedett, és a kincstár üres volt.

Mind ez a megelőző háborus idők természetes folyománya.

¹⁾ Monumenta comitalia regni Transylvaniae. III. k. 307. l. jegyzet.

²⁾ Neue ungarische und siebenbürgische Chronick. M. Frankfurt, 1664. 169. l.

De ha még Erdély rendei összetartók, egyetértők lettek volna a jövőben teendőik iránt?

Két erős és elkeseredett párt állott egymással szemben: — a török párt, mely a portai viszonyokat kívánta restaurálni, s mint ilyet nevezhetjük nemzeti pártnak, mert csak ezen az úton lehetett Erdély állami életét megmenteni; másik a német párt, mely még az ország alkotmánya árán is kész volt a prágai udvarhoz csatlakozni, Habár sok részben önzés, magánérdek vezette e párt embereit, mégis indokaik elég súlyosak voltak elméletileg, de valósítani az ország romlása nélkül nem lehetett. Mind a két párt igyekezett megnyerni magának az új fejedelmet kezdetben, később azonban a német párt árulóává lett.

Ilyen helyzetben Endrének határozott politikát kellett volna követni, s mindenki előtt világos, hogy ez a törökkel való kibékülés lett volna; mert ez által megnyerte volna az ország egy jó részének hű ragaszkodását és kikerülte volna a katasztrófát.

De egy biboruk, hogy térjen a pogány török hűségére? ezen gondolatra fellázadt minden jobb érzése, szive, lelke egyaránt, ez megsemmisíti egész multját, tönkre teszi becsületét a keresztény fejedelmek előtt.

Ő hát a törökkel kibékülni nem akart, az alkudozást is csak színből és kényszerűségből kezdette.

Ezzel eljátszotta a török barátok őszinte támogatását. A kibékülést a prágai udvarral óhajtotta, s itt támogatta a pápa is. Ugy de itt sokkal meszszebb mentek azzal a tervvel, hogy Erdély kormányzatát közvetlenül átveszik, mintsem hogy őt a fejedelmi trónon meghagyják. Mikor Zsigmond Endrét utódjául választotta Medgyesen, ugyanakkor két követe — Bocskay és Náprágyi — megkötötték a Zsigmond lemondására és az Erdély átadására vonatkozó szerződést Prágában, és ennek alapján Miksa főherceg ki is neveztetett mindjárt Erdély kormányzójává.

Most tehát azt felelték Endrének, hogy egy feltétel alatt lehet kibékülés, t. i. mondjon le a fejedelemségről.

De a bibornok megtagadta, s így el lett határozva a bukatalása.¹⁾

Csak az volt a kérdés, milyen módon.

Nyílt fellépéssel nem akarták tenni a pápa iránti tekintetből, ki pártfogolta Endrét. Azt határozták tehát, hogy színelg alkut kezdenek vele, s míg az alkudozás folyik, egy másik

¹⁾ Endre diplomatai működését részletesen tárgyalni nem czélom anynyival is inkább, mert ezt nevezett tudósunk — Szilágyi Sándor — ismertette.

közeg által hirtelen megsemmisítik, de oly formán, hogy az udvar részvétele titok maradjon. És ez a közeg volt Mihály „a vitéz“, havasalföldi vajda, s segítségül nyertek az erdélyi német barátok.

Ezt a Mihályt némelyek kiváló embernek rajzolják. Minden esetre feltűnő ember, csakhogy nem fény, hanem árnyoldalánál fogva. Fényoldalai nem emelnék ki a köznapiasság sorából. Valóságos zsarnok s vérengző vad állat, olyan mint a milyennek egy Nagy Péter czárt képzelünk, kít igen találóan „civilizált vad állatnak“ nevezték el. Ez állítást sok argumentummal bizonyíthatni. Gazdag török kalmároknak nagyon eladósodott Mihály vajda. Egy szép napon magához hívatta valamennyiököt, hogy tartozásait fizesse ki, s mikor megjelentek, egytől-egyig leölette őket. A sellenbergi csata után az elfogott magyar foglyokat kivétel nélkül leölette, s mikor Erdély birtokába jutott, komolyan gondolkozott arról, hogy az összes erdélyi nemességet kiirtsa és ezek birtokait bojárjai közt osztsza ki.

De saját alattvalóit is tömegesen vágatta, nyuzatta. Rendkívül ravasz, cselszövő és hazug volt. Az előttünk igen jól ismert Básta is csalfa és hazugnak nevezi egy Mátyás főherceghez írott levelében. Mivelt emberhez nem illő módon esküdözött, hanem az eskü szentsége ismeretlen volt előtte. Mint minden kalandor természetű embernél, nála sem hiányzott a vakmerőség és bátorság.

Kedvelte a pompát, fényt tulságos mértékben, s diicsvágya nem ismert határt. — Ennek következtében oly messzelátó terveket szőtt, melyekkel tehetsége nem állott arányban. Mert politikai tapasztalata, olég hadi gyakorlottsága s általában elég természetes esze volt, de hiányzott a mély belátás, a higgadt számítás és a kellő óvatosság.

S a mi eredményhez eljutott, azt sok részben a körülmények szerencsés csoportosulásának köszönhetette.

Különben az ő helyzete is kényes volt az Endre kormányra léptekor. Ő a Báthoriak creaturaja volt, vajdaságát nekik köszönhetette. Zsigmond őt is bevonta kalandjaiba, s az ő fenhatósága alatt csatlakozott a prágai udvarhoz a török ellen indított nagy háborúra. Való igaz, hogy sokat zaklattatott a török tisztektől és hivatalnokoktól, s ezért nem csodálhatni, ha vad lelke egész hevével gyűlölte őket. Ártott is nekik annyit mióta felmondta a hűséget, hogy soha őszinte kibékülésre a törökökkel nem számíthatott. Neki tehát csak egy útja volt, t. i. a prágai udvarral fentartani a védszövetséget, s a mennyiben lehet, jó szolgálatok által erősbíteni. Másfelől nem lehetett reá

nézve közönyös az is, hogy ki ül az erdélyi fejedelemségben. Mert ha ez neki ellensége talál lenni, v gy visszatér a török hűségre, akkor neki okvetlen buknia kell, hisz a prágai udvar, ha igazán akarná is, nem birná megvédeni. Endre fellépte meg-lepte őt; már nevénel fogva is gyűlölte, mert gőgje, ámbitiója határtalanul megsértetett akkor, midőn Zsigmond vasallusi függésbe kényszerítette, s csak az alkalmat leste a revanche-ra. Hirtelen nem tudta, hogy mit tegyen; habozott és várankozott. Nem ismerte a bibornok egyéniségét, nem politikai czélzatait. Nem sokára azonban oly dolgok történtek, melyek határozott lépésre bírták. Megkapta Prágából a bibornok megbuktatására vonatkozó tervet, meg a felszólítást és ajánlatokat a keresztül vitelére. Készséggel fogadta.

Helyzete veszélyes volt. Hallotta, hogy Endre alkudozik a törökkel; hallotta, hogy tervet sző a nagy lengyel kancellárral, Zamoszkyval és Jeremiás moldvai vajdával egy szövetségre, melynek egyik pontja az ő megbuktatása.¹⁾ S ebben a dologban volt is valami. Mikor Endrét a veszély fenyegette, irt Jeremiásnak, hogy siessen segítségére, mert most könnyen megkaphatja a mit neki ígért t. i. Endre.²⁾ És zárjelben oda teszi: illud nos de Transalpina Valachia intelleximus. E mellett házasságot eszközölt a bibornok, rokona Ifju János és Jeremiás leánya közt.

Ezek után Mihály úgy gondolkozott, hogy reá nézve lehető legjobb politika lesz: — a bibornok gyors megbuktatása. Hiszen ha ez sikerül, akkor még egy másik háttéri gondolata is megvalósulhat. Mihály egyik tulajdona a határtalan nagyra-vágyás. Ha Endrét egyszer eltette láb alól, Erdély birtokába jut. Most folyik a török háború is; s míg a két nagy hatalom viaskodik Magyarországon, addig ő behelyezkedik az erdélyi fejedelemségbe; elüzi a moldvai vajdát is, s így egy olyan hatalom birtokába jut, melyet nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ha sikerült Báthori Zsigmondnak e három tartomány urává lenni, sikerülhet neki is egy ily confederatio.

A prágai udvarral sűrű levelezés, szóbeli izenetek és követküldések útján a szerződés hamar elkészült. Kap e czélra 100,000 tallért, katonai támogatást, s e mellett a császár kiváló kegyeiről biztosította.³⁾

Meglévén a szerződés, a dolog kiviteléhez fogott Mihály. Most kezdte meg azt az aljas játékot, melynek czélja a szelid

¹⁾ Engel: Geschichte der Moldau und Walachey. I r. 247. l.

²⁾ Monumenta comitialia regni Transylvaniae IV. k. 333. l.

³⁾ Az erre vonatkozó levelezések az idézett Monumenta comitialia IV-dik kötetében

lelkü, becsületes bibornok elaltatása, félrevezetése volt. A Mihály erényei — hazudozás, ámtítás, ravaszság és esküdözés — most tündököltek s látni fogjuk azon erdélyi előkelők neveit is, kik e becselenségben, a fejedelem feláldozásában társai vagy eszközei voltak.

A bibornok kormányzása első napjaiban Mihály vajdával is érintkezésbe lépett. Tisztázni akarta vele is a helyzetet; tudni ohajtotta, hogy vajjon hajlandó-e a Zsigmondnak fogadott hűberi esküt neki is megújítani. Egyébiránt Endre nem tartotta Mihályt fontos személynek, pedig az akkori körülmények közt valóban az volt¹⁾. Valószínű, hogy a bibornok első küldötte Mihályhoz Kornis Gáspár tanácsúr és az országos hadak fővezére volt. Nagy tekintetű és eszes főúr; régi család ivadéka, s oly gazdag, hogy több mint 2000 jobbágy felett rendelkezett. Már Báthori István idejében nagy politikai szerepet játszott. Zsigmondnak rendíthetlen híve, tőle kapta 1596-ban Radnótot. A törököt halálból gyűlölte, s a török szövetség felbontására Zsigmond alatt nagyban befolyt. Többször megfordult a prágai udvarnál, és itt annyira megnyerték, hogy azután minden áron szívesen ragaszkodott a német szövetséghez. Itthon a német pártiak vezére volt, s még a gondolattól is borzadt, hogy valaha vissza kelljen térni a török kötelékekbe. E gondolattól féltében az Endre választásának is ellene munkált, s mikor később egy esausz érkezett Fehérvárra, átokra fakadt, majdnem sirt s felkiáltott Pathó Gáspárnak: Látja „Pathó uram, mit csinálunk? Látom nagyságos uram — felelé Pathó — törököt kaptatok stb.“ Ezután kifejezé e magyarországinak, hogy ő és többben sohasem fognak Rudolf császárnak árulóji lenni, daczára a mostani helyzetnek²⁾. Elment Mihály vajdához követségbe, s ott szötte a fondorlatokat Endre megsemmisítésére, és hazajöve, jellemtelen módon, Endrét a legjobbakkal áltatta Mihály érzelmei és ezéjlai felől.

Igy küldte aztán Endre a viszonyok teljes tisztázására Mihályhoz, Ravazdi Györgyöt és Vitéz Miklóst. Ravazdi előkelő tanácsos úr; ő is ellene volt a bibornok választásának, s ha nem is vett részt tényleg az ellene szött intrigákban — a mi nem lehetetlen, — de bizonyos, hogy a fejedelemnek nem volt őszinte, hű tanácsosa. Követ társa Vitéz, értelmes, ügyes ember; tordai főispánságot viselt, beszélt az oláh nyelvet. A vajda kezdetben hideg volt irántok s magas követeléseket pengett; de nem sokára egészen megváltozott a ravasz politikus:

¹⁾ Az itt következő dolgokat jó részben Miles: Würtemberg; Bethlen Farkas: — *Historia de rebus Transilvanicis; Monumenta comitialia regni Transilvaniae*, Engel. *Geschichte der Moldau und Walachey* összevetése alapján adom.

²⁾ *Monumenta Com. regni Trans. IV. k. 84. l. jegyz.*

meleg, hálás érzelmeket nyilvánított a követeknek Endre írárt, elfogadta a régi szövetséget, erre megezeküdt és kiadta hitlevelét, s kiadatta 15 bojárjával is. „Én havasalföldi Mihály vajda esküszöm az élő Istenre, ki az atya, fiu és szentlélek egy bizonyos Isten, hogy az minemű hűséggel, igazsággal, engedelmes-séggel voltam az fejül megmondott Sigmond fejedelemnek, azon hűséggel, igazsággal és engedelmisséggel leszek ő felségének is ez mostani fejedelmünknek Báthori Andrásnak stb.“ Ez egy rész a hitlevélből, melyet 1599 jan. 26-án irt alá Tergowistyében. A jámbor fejedelem meg volt elégedve az eredménnyel, s becsületes lelke nem is sejtette, hogy ilyen eskülevelet valaki ámitásból írjon alá. A vajda épen arra számított, s most nagyobb nyilvánossággal és több nyomatékkal folytatta hadi készülleteit. Követei élénken jöttek-mentek Erdélyen keresztül, hol a prágai udvarhoz, hol a magyarországi német tábornokokhoz; folyt a toborzás, a hadi készülletek nagy mennyiségben szállítottak Erdélyen keresztül. Ügynökök jártak-keltek a székelyek, szászok között s egyik és másik német párti uraságnál. Mindenütt tudta a ravasz vajda, hogy miféle húrokat kell pengetni.

A székelyeknél régi szabadságok helyreállításának és védjének jelezte magát, míg a szászoknál és a németpárti magyar uraknál a prágai udvar zászlóját lobogtatta, világért el nem árulva, hogy neki tulajdonképi célja: — Erdélyt hatalmába keríteni. A székelyek fájlalva a régi szabadságot, s élénken emlékezve a Zsigmond fejedelem jellemtelen rászedésére, — minélfogva gyűlöttek minden Báthorit, hamar megnyerettek, s készek voltak bármely perczben a fegyverfogásra. Megnyerettek a szászok is; ők mindig kifelé gravitáltak, s mivel a vajda terveiben politikai törekvéseiket látták támogatva, készek voltak vele menni.

Igy Mihály még be sém jött, s már is a bibornok trónját elvesztettnek lehetett tekinteni. Igen, mert alattvalóinak egy része árulója lett, másik része pedig közönyös volt. De Endre ezt nem is sejtette. A nagy sürgés-forgás, a vajda készülteit némi figyelmet ugyan ébresztettek benne, de nem zavarták meg. Hanem a nyár folytán kapott egy jelentést épen a vajda titkárától, Rácz Jánostól, melyben ez figyelmezteti Mihály áruló szándékára s gyanus készülteire. Ekkor a fejedelem tett annyit, hogy szigorú postafelügyeletet rendelt el, s nemsokára el fogatott Mihály egy követe, Örmény Péter, ki a császártól két levelet hozott: de egyiket elnyelte, a másikat pedig ügyesen elrejtette. A gyanu azonban másfelől is erősödvén, Endre elküldte Sennyei Pongrácz tanácsurat, a ki szintén erős német érzelmű volt, hogy kérjen Mihálytól felvilágosítást a folyamatban levő dolgokról. (Vége köv.)

A mikorra e ezikk a t. olvasó szeme eleibe kerül, egy ujjonnan emelkedett sirdomb a kolozsvári köztemetőben fogja jelezni azt a helyet, a hol jeles tehetségű, szép készütséggű és nagy reményű szerzője :

Dr. Nemes Elek

az anyaföld ölében aluszsza az örök álmat.

Őszszeszorult szívvvel állunk meg a sirdomb mellett, és önkénytelenül tör ki fájdalomdult keblünkől a kérdés: „Érdemes-e ez élet rá, hogy az ember éljen?” Ime! egy szegény árva fiu, teli a legnemesebb törekvéssel, lelkesítve a szép, a jó, a magasztos iránt való vele született ihletettségtől, segély és támasz nélkül, csupán saját erejére és munkájára támaszkodva, magára vállalja, hogy ő „ember“ lesz, számot tevő tagja a társadalomnak, figyelemre méltó bajnoka a tudománynak, érdeemes po'gára hazájának, hű és derék fia nemzetének: és a mikor munkálva és tanulva, küzdve és nélkülözve, de ki nem fáradva és el nem csüggedve felküzdötte magát arra a magaslatra, a honnan csak egy lépés van még a gyakorlati élet szinpadjáig. 27 éves korában egy eleintén jelentéktelennek látszó baj megtámadja jobb lábát, és innen orozva a szivig lopódzva, kioltja azt a drága életet, a melyhez ő is, mi is, anynyi szép reményt kötöttünk.

A lánglelkü ifju? Itt a ravatalon egy élettelen hideg porhüvely! Tudori oklevele? Értéktelen, haszontalan kutyabőr! Tanárképesítő oklevele? Egy nagy összegről szóló utalvány, a melyet soha senki sem fog kifizetni! Mi marad hát?

Vársz hírt és halhatatlanságot?

Illat az, mely tölt virágot,

És a rózsát, ha elhull,

Még egy percczel éli túl!

Csak barátid és jó embercid kebelében marad meg kedves emléked, derék ifju! addig, a mig ők élnek. De talán megmarad majd valamely könyvtár porlepte polczai egy sötét zugában egy felejtett példánya ennek a mi szerény folyóiratunknak, s ha majd a késő utókor egy tudvágyó ifja rá nyit e lapra, és elolvassa buzgó szorgalmad és kitartó munkásságod ez itt közlött zsengéjét; találja meg itt e lap alján emlékedet is, és merítsen serkentő bátoritást a munkára és küzdésre bár abból is, hogy a kik ismertek, a mikor siratták hervadásodat bimbó korodban, tudták, hogy e fésző bimbó egy nemes és becses gyümölcsöt ígérő ritka virág bimbója volt.

Legyen neked könynyü a föld, legyen áldott emléked!!